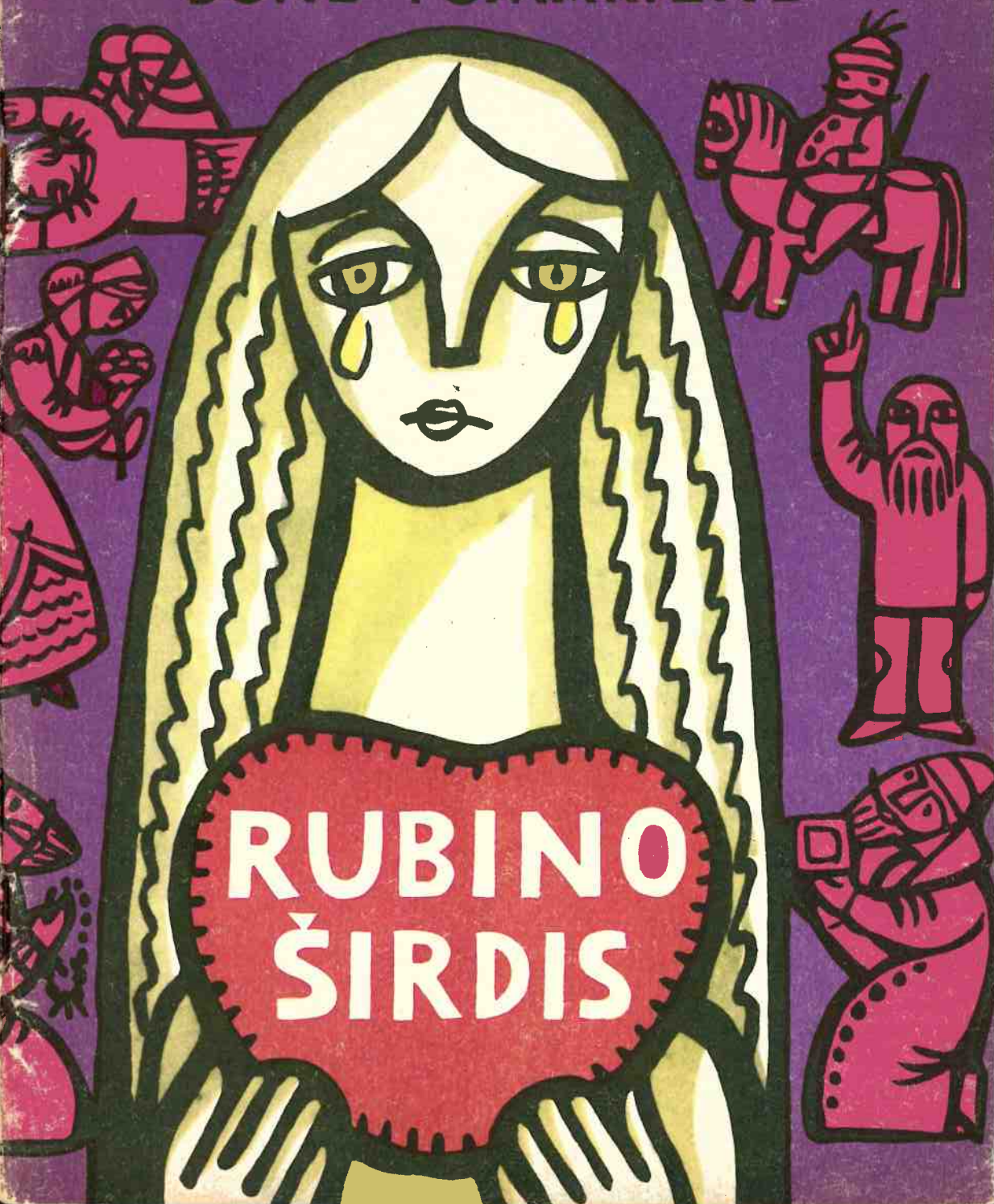

SONĖ TOMARIENĖ

RUBINO
ŠIRDIS

SONĖ TOMARIENĖ

VCA
*

VILNIUS
1 9 6 8

Iiustravo A. MAKŪNAITĒ

R U B I N O Š I R D I S

audžiavos laikais gyveno turtin-
gas ponas, kuris buvo labai pik-
tas ir godus. Turėjo jis dešimtis
dvarų, šimtus tarnų, tūkstančius
baudžiauninkų — bet vis jam
dar negana! Važiuoja kartą po-
nas iš puotos keturiais žirgais
namo ir mato: ant griovio kran-
to sėdi baudžiauninkė ir ganosi
pagrioviais ožką.

— Kaip drįsti mano pievoje
ganyti? — sušuko jis piktai.

— Tik pagriovėliais, ponuli,
tik pagriovėliais,— teisinosi mo-
teriškė.

— Veskit ožką į dvarą,— paliepė jis tarnams.

— Pasigailėk, ponuli, neatimk ožkelės,— meldė moteriškė.

Negelbėjo ašaros: atėmė ponas ožką. Ir visiems baudžiaunin-
kams uždraudė ganyti ožkas pagrioviais. O kur tie ganys, jei visi
jų laukai pono užgrobti?

Pareina namo baudžiauninkė verkdama. Turėjo ji sūnų Rimą Rimutį. Ir klausia Rimutis:

— Ko taip verki, motule?

— Kaip neverksiu, kad ponas paskutinę ožką atėmė? Ką valgysime be pieno lašelio, be jokio uždaro?

— Nesirūpink, motule, aš nubėgsiu ir pririnksiu uogų.

Grįždamas su uogomis, Rimutis sutiko pamiškėje bejodinėjantį poną.

— Ką čia nešies? — suriko jis.

— Uogų savo motulei.

— Kaip drįsti mano miške uogauti? — sušuko ponas, atėmė uogas ir pastatė miške sargus, kad baudžiauninkų vaikams uogauti neleistų. Parėjo Rimutis verkdamas be uogų. Sugrįžo vėlai vakare tėvas iš lažo, ir pasitiko jį žmona:

— Oi Jonai, Jonai, atėmė ponas ožkelę, vaikams uogauti girioje nebeleidžia... Ką valgysime?

— Patvory auga dilgėlių, parauk, nušutink, tas ir valgysime.

Valgo baudžiauninkai vieną dieną tas dilgėles, valgo kitą ir taip jau nusilpo, kad vos kojos bepavelka. Išsiuntė, ponas visus rugių piauti. Karšta, tvanku, o valgyti norisi, širdis alpsta. Neiškentė Jonas: dalgį bepustydamas, nusitraukė varpą ir pradėjo aižyti.

— Kaip drįsti mano grūdus vogti? — sušuko ponas ir pradėjo mušti savo lazda Joną.

O buvo ta lazda ažuolinė, gumbuota, kieta lyg geležis. Mušė, mušė Joną, kol jis kraujais apsipylė ir nuvirto. Vakare atsigaivelėjęs šiaip taip paršliaužė namo. Žmona ir sūnus, pamatę jį leisgyvį, pradėjo nesavais balsais klykti.

Turėjo Jonas seną senutėlį tėvą, kuris jau darbo dirbti nepajėgė, tik, prie krosnies sėdėdamas, šaukštus skaptuodavo, verpstes droždavo. Pasiklausė senelis aimanų, palingavo žilą galvą ir tarė:

— Niekas neperspėja pono, kad taip žmonių nekankintų. Eisiu aš jį pagraudensiu.

— Neik, neik, seneli,— supuolė jį visi drausti.— Pono nesugaudinsi, nes žmonių vargams jo širdis ir už akmenį kietesnė. Tik pats žūsi.

— Eisiu, ir tiek,— atsakė jis.— Mirti nebijau, nes jau ir taip labai senas esu. O gal mano žodis ir paveiks jo širdį.— Ir išėjo.

Nukrūpštinęs dvaran, senelis rado poną bevakarieniaujantį. Tarnai lakstė, bėgiojo susirūpinę, kad kokio daiktelio ant stalo netrūktų, nes už mažiausią nieką ponas juos skaudžiai plakdavo. Todėl jie nė nepastebėjo senelio, ir jis, niekieno netrukdomas, įėjo į rūmus, į pono kambarius. Įėjęs prisiartinio prie stalo ir pradėjo kalbėti:

— Valgai, pone, viščiukus ir paršiukus, o baudžiauninkams ir grūdo pavydi. Geri brangiausius vynus, o baudžiauninkų vaikams paskutinį pieno lašą atimi. Užmiršai, kad ateis ir tau paskutinoji— atsirugs tada tau tie grūdai ir pieno lašai... O dar labiau atsirugs žmonių ašaros ir kraujas, kuriuos be gailesčio lieji.

— Šimtą rykščių vartininkui, kad senį įleido! — sušuko ponas.— Tarnai, griebkit senį ir nuplakę išmeskit šunims sudraskyti!

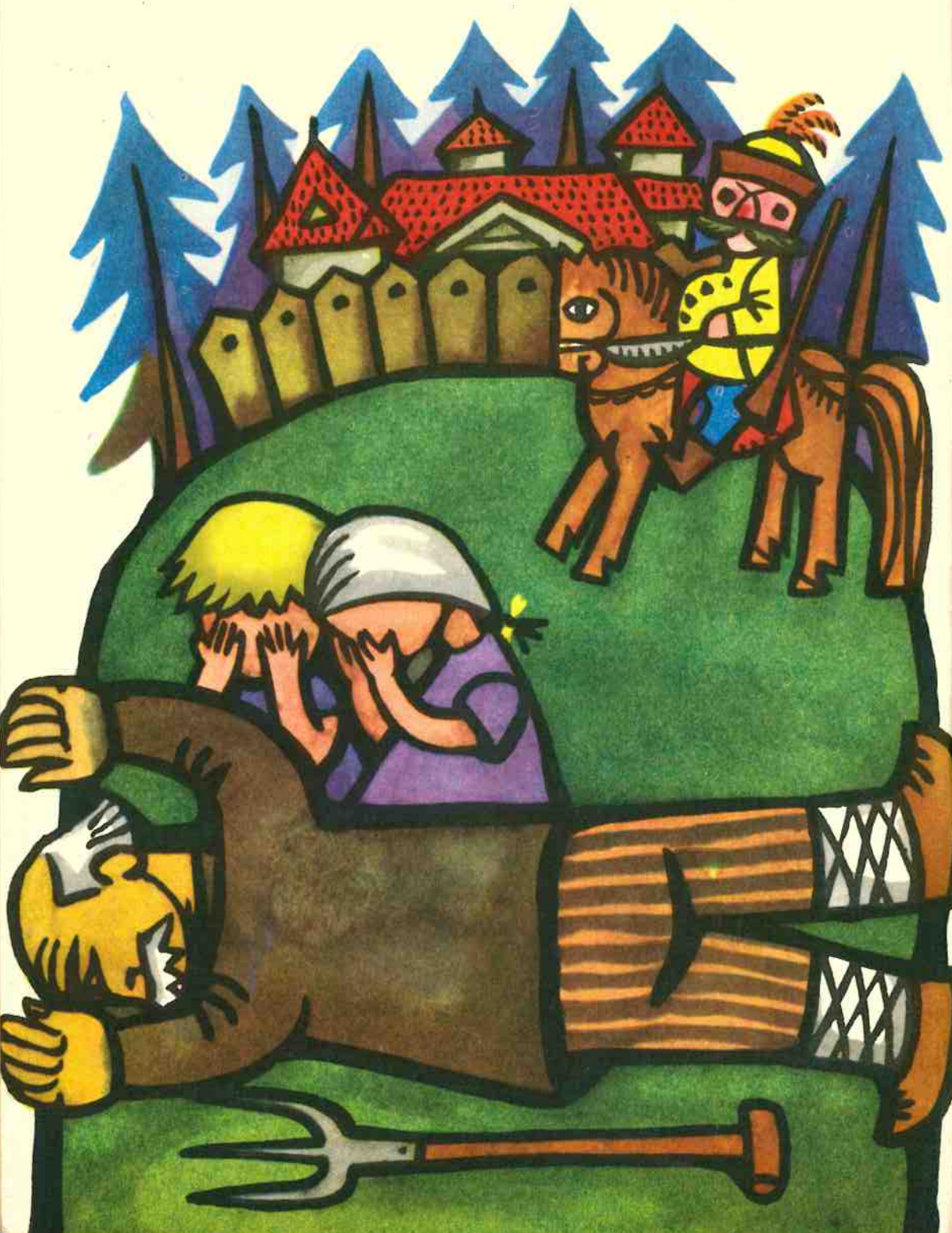
Prišoko tarnai, bet senelio nė iš vietos pajudinti negali — rodos, žemėn būtų įaugęs. Atšoko tarnai išsigandę, o tasai ramiai sau kalba:

— Nustok kankinęs žmones, pone. Jie tau nuo ryto iki vakaro sunkiai dirba, turtus krauna, o tu juos badu marini, mirtinai užplaki.

— Pilni pašaliai baudžiauninkų vaikų — užteks mano amžiui,— piktai susijuokė ponas.

— Nesijuok, pone, iš jų,— rūščiai atsakė senelis.— Tavo giminė lyg dūmai išnyks, o baudžiauninkų vaikai tavo dvarus valdys!

— Laukan, kvaily, niekų neplepėk!

Baisiai perpyko ponas ir, pašokęs iš užstalės, užsimojo savo gumbuotą lazda ant senelio. Senelis ramiai pažvelgė į jį, ir pono ranka ore sustingo, lazda barškédama grindimis nusirito.

— Paskutinį kartą perspėju tave: nustok skriaudęs žmones, nes susilauksi skaudžios bausmės!

Tai pasakęs, senelis apsisuko ir išėjo. Atsipeikėjęs ponas išbėgo paskui ir užpiudė šunimis. Šunys lojo, po dvarą bėgiojo, bet senelis dingo kaip nebuves. Sugrįžo ponas piktas, liepė nuplakti vartininką ir visus tarnus, o pats susimąstė. Nesujaudino jo senelio graudeniai nei perspėjimai, bet pranašystė apie baudžiauninkų vaikus lyg koks dyglys įsismeigė į širdį. Atsiminė besąs vienas kaip pirštas, be šeimos, be vaikų: iš tiesų svetimi jo turtus valdys!

— Ne, to nebus! Ne kieno kito, tik mano sūnūs tuose dvaruose sėdės!

Kitą dieną išvažiavo ponas piršliais. Važinėjo po dvarus arti ir toli, ir turtingų ponų, ir menkų bajorų dukterims piršosi, bet nė viena už jo nenorėjo eiti: bijojo pono piktumo, kurio garsas buvo pasklidęs po visą kraštą.

Išsirengė tada ponas į didelę kelionę: už kalnų, upių, už ežerų, septinton karalystėn, kur niekas jo nepažinojo, kur niekas nė jo vardo nebuvo girdėjęs. Ir parsivežė ponas iš svetimos žemės sau jauną gražią poniją, iškėlė didžiausias vestuves, sukvietė ponus ir bajorus. Tris savaites visi šoko, gėrė, užė. Ketvirtąją svečiai išvažinėjo namo, išlydėjo juos ponas su ponija. Sumigo abu. Atsibudo ponija ir sako:

— Negaliu miegoti, pone. Vėjas kraujo kvapą neša ir neša.

— Tai muzikai paršiukus skerdžia,— atsakė ponas.

Liepė ponas tarnams aptverti visą dvarą aukšta mūro tvora, kad vėjas kraujo kvapo neatneštų iš baudžiauninkų trobų, iš laukų, kur jie pono sumušti gulėdavo.

Kitą naktį vėl pabudo ponias ir skundžiasi:

— Negaliu miegoti, pone. Verkia ir verkia žmonės už langų.

— Supaisysi žmonių,— atsakė ponas.— Gal kumelė kam pastipo, tai ir verkia.

Paliepė ponas tarnams uždarinėti rūmų langus, kad nuplakti muzikai savo raudomis ponias miego netrukdytų.

Pabudo trečią naktį ponias iš miego ir vėl dūsauja:

— Langai uždarinėti, trošku man gulėti. Mūrai aptverti, negirdžiu miškų šlamant nei paukštelių čiulbant. Negaliu miegoti, pone.

Atsikėlė ponias ir vaikšto po kambarius. Vaikšto dieną, vaikšto naktį ir vis dūsauja, vis gedauja miškų šlamėjimo, paukštelių čiulbėjimo. Susirūpino ponas, kad išbalo, sunyko ponias,— dar, ko gero, numirs taip sunkiai surastoji — o juk įpėdinio dar nėra... Įsakė ponas suvaryti baudžiauninkus į didžiausią savo mišką, liepė jiems iškirsti miško vidury aikštę, o joje pastatyti rūmus, kad ponias girdėtų miško šlamesį ir paukštelių balsus, bet negirdėtų žmonių raudų ir vėjas neatneštų kraujo kvapo. Išstatė baudžiauninkai rūmus, ir parvežė ponas į juos poniją. Pačią pirmąją naktį atsibudo ponias iš miego ir sako:

— Negaliu miegoti — girdžiu, žmonės rauda.

— Tai ne žmonės rauda, tai tik vilkai staugia. Miegok, mano ponias.

Kitą naktį atsibudo ponias ir sako:

— Negaliu miegoti — girdžiu, vaikai klykia.

— Tai ne vaikai klykia, tai tik paukščiai cypia. Miegok, mano ponias.

Trečią naktį vėl atsibudo ponias ir sako:

— Negaliu miegoti — vėjas kraujo kvapą neša.

— Tai ne žmonių kraujas, tai tik pelėda balandį sudraskė. Miegok, mano ponias.

Nusiramino ponias ir miega ramiai. Po kiek laiko gimė ponams dukrelė: skaisti, graži kaip saulutė. O ponas nė pažiūrėti jos neatėjo. Suvažiavo į krikštynas kaimynai, sveikina tėvą, o jis piktai sako:

— Ne dukters laukiau, bet sūnaus. Nėra sūnaus — svetimi mano dvarus valdys.

Nubalo jaunoji ponias: suprato, kad nei ji, nei duktė ponui nemielos, kad jam tik dvarai rūpi, kad tik įpėdinio jiems geidžia. Nebuvo linksma ponias iki šiol, o dabar dar labiau nuliūdo. Supa, būdavo, dukrelę ir dainuoja:

*Tankios girios giružės,
Juodi debesėliai —
Nematyti saulužės
Nei mano šalelės.*

Praėjo taip keletas metų. Dukrelė paaugo į dailią mergytę, bet tėvas jos nemylėjo, vis sūnaus geidė. Ponias visados vaikščiojo liūdna, baltas rankas gražydama, pietų šalin žiūrėdama. Ir tarė sau ponas: „Apsodinsiu dvarą pietų krašto medžiais, pridiegsiu sodus pietų krašto gėlių, kad pralinksmėtų mano ponias, kad susilaukčiau sūnaus.“

Žalioja pietų krašto medžiai, žydi pietų krašto gėlės, o ponias vis vaikščioja liūdna. Baltas rankas gražydama, pietų šalin žiūrėdama, savo saulėtos tėviškės gedi:

*Tankios girios giružės,
Juodi debesėliai —
Nematyti saulužės
Nei mano šalelės.*

Vėl galvoja ponas: „Prileisiu medžius pietų krašto paukščių. Tegu jie čiulba, tegu gieda, kad pralinksmėtų ponias, kad susilaukčiau sūnaus.“

Žaliuoja medžiai, žydi gėlynai, puikūs paukšteliai gieda, lakioja, o poniai nė žiūrėti į juos nežiūri, tik žvelgia į pietų šalį ir dūsauja:

*Tankios girios giružės,
Juodi debesėliai —
Nematyti saulužės
Nei mano šalelės.*

Vieną naktį užėjo šalna: iššalo medžiai, nuvyto gėlės, paukšteliai išmirė. Išėjo poniai iš ryto pasivaikščioti, žiūri — pilni takai negyvų paukščių lyg lapų rudeninių. Vėl graudžiai pravirko poniai. Mato ponas — blogai: negali pralinksminti ponios, ir gana. Ir sugalvojo iškelti didelę puotą, sukviesti linksmiausius bajorus, smarkiausius muzikantus, kad griežtų, šoktų, juokus krėstų, kad pralinksmėtų poniai, kad susilauktų sūnaus.

Privažiavo, prijojo ponų daugybė, muzikantų galybė. Tarnai apkrovė stalus valgiais. Pasižiūrėjo poniai šokančiųjų, pasiklausė griežiančiųjų, bet neparagavo nė jokio valgio, tik pasiėmė dukrelę už rankos ir eina sau. Pastojo jai kelią ponas ir tarė:

— Pasakyk, ko trokšta tavo širdis. Viską išpildysiu, kad tik pralinksmėtum.

Liūdnai nusišypsojo poniai ir atsakė:

— Neįsakysi džiaugtis už nemylimo išėjus, kaip neįsakysi žaliuoti nuvytusiems medžiams nei pragysti sušalusiems paukščiams.

— Įsakysiu, ir giedos! — sušuko ponas ir, išėjęs laukan, įsakė baudžiauninkui Jonui įsilipti į medį po rūmų langais ir kukuoti gegutę. Tada sugrįžęs klausia:

— Ar girdi, gegutė ir vėl kukuoja?

Atidarė poniai langą, pažiūrėjo ir atsakė:

— Tai ne gegutė, tik žmogus.

Supyko ponas, kad negalėjo apgauti ponios, pagriebė šautuvą ir peršovė žmogų, gegutę kukavusį. Iškrito Jonas iš medžio, krisdamas skaudžiai sudejavo.

— Ką padarei, pone? — sušuko ponia.— Nekaltą žmogų užmušei! Melavai man dabar, melavai ir pirma. Tai ne vilkai staugė — tai žmonės raudoja; tai ne paukščiai cypė — tai vaikai klykė; tai ne pelėdos balandžius draskė — tai tu pats žmones plakei! Prakeiktas būk tu ir tavo giminė, kad mane iš gimtų namų išviliojai!

Prisiglaudė prie motinos maža dukrelė drebėdama. Pamatė ponia savo tikrą dukterį iš širdgėlos prakeikusi ir parkrito žemėn raudodama.

Prasivėrė menės didžiosios durys, ir įėjo vidun senasis Jono tėvas. Pakėlė jis ranką, ir visi nutilo, o jis prabilo rūsčiu balsu:

— Prisipildė tavo nedorybių upė žmonių kraujo ir ašarų. Gana!

Pašoko jaunoji ponia ir sušuko:

— Kaltuosius bausk! Bet neliesk nekaltųjų!

— Ir tu, ponia, ne be kaltės,— tarė senelis.— Tolimosios tėvynės gedėjai, o verkiantiems žmonėms ašarų nenušluostei. Sau meilės geidei, o kenčiantiems jos neparodei.

Nuleido ji akis žemyn ir sušnibždėjo:

— Langus uždarinėjo, aukštas tvoras išmūrijo, rūmus miškuose išstatė... Bet kalta esu, didžiai kalta, kam nuraminti leidausi, kam žmonių neužtariau... Bausk mane, seneli, tik pasigailėk mano nekaltos dukrelės: ji niekam blogo nėra padariusi.

Pribėgo mergaitė prie senelio ir, susiėmusi rankas, maldavo:

— Nebausk, seneli, mano tėvelio, nebausk mano mamytės...

Pažiūrėjo senelis į poną, kuris piktas, išdidus įsisprendė vidury kambario, ir atsiduso:

— Niekas neišvaduos to, kuris patsai savo darbų nesigaili.

Ponas sušuko:

— Kvaili esat, kad senio plepalais tikite! Bailiai esat, kad jo žodžių pabūgote! — ir, kaip turėjo rankoje šautuvą, kuriuo į Joną

šovė, taip tuo pačiu ir nutaikė į senelį. Senelis lazda ištiesė ir sušuko skardžiu balsu,— rodos, tūkstančiai žmonių kartu šaukė:

— Kad tu ir tavo galybė skradžiai žemę prasmegtų!

Sužaubavo žaibai, sugriaudė perkūnai, sušniokštė vėjai, suūžė vandenys! Akies mirksniu prasmego dvaras žemėn, o jo vietoje suliūliavo, sutviskėjo gilus ežeras.

Rytą atsikėlę baudžiauninkai žiūri: nei dvaro, nei rūmų, tik ežeras tyvuliuoja, mėlyni vandenys prieš saulę tviska. Eina Rimutis su motina aplink ežerą, šaukia tėvą ir senelį. Niekas neatsiliepė iš vandens, tik atplaukė ežeru dvi gulbės: viena balta kaip sniegas, antra juoda kaip anglis. Kai pasiekė gulbės krantą, baltoji sukrykštė ir pradėjo plaukinėti aplink nendres. Rimutis praskleidė nendres ir pamatė ten begulint pašautąjį savo tėvą. Atsimerkė jis ir tarė:

— Sapnavau, kad niekados nebematysime senelio, o aš tol neišgysiu, kol nesuvalgysiu baltosios gulbės širdies.

— Baltoji gulbė tave išgelbėjo, parodydama mums, kur esi,— tarė motina.— Kaip dabar jai blogu už gera atsimokėsi?

— Teisybė,— atsiduso tėvas ir vėl užmerkė akis.

Parnešė jį žmona ir sūnus namo, slaugė kaip įmanydami, bet ligonis juo tolyn, juo prastyn. Mačo Rimutis, kad tėvas mirs, ir išėjo ašarodamas į ežerą: gulbės gaila, bet tėvelio dar gailiau. Radęs gulbes pakrantėje beplaukinėjant, susigavo baltąją ir nešasi. Tik kad suplasnos juodoji sparnais, kad sukliks graudžiai! Sugrudo Rimučiu širdis, ir paleido jis gulbę. Namo parėjęs pasisakojo, kad juodoji gulbė klykusi ir jis negalėjęs baltosios žudyti. Tėvas tarė:

— Geriau mirsiu, bet nekalto paukščio nežudysiu.

O lyg tyčia sutemus, visiems sumigus kilo kaime gaisras. Užsi-degė galinio baudžiauninko trobelė, o tasai baudžiauninkas turėjo šešetą vaikų. Kol žmonės subėgo, jau visa trobelė liepsnojo.

Motina su tėvu klykdami bėgiojo aplink: išgelbėjo tris vaikelius, bet kitų trijų, pačių mažiausiųjų, nepaspėjo išnešti. Norėjo motina pulti į ugnį, bet kaimynai sulaikė: stogu jau slinko liepsnos, ir tuojau jis galėjo įgriūti. Staiga sušlamėjo sparnai: atlėkė baltoji gulbė. Nusileido ji į liepsną ir išnešė vaiką iš ugnies. Ir antrą kartą paniro į ugnies ežerą, ir antrą vaiką išnešė. Ir trečią kartą, jau labai apdegusi, su trečiuoju išskrido. O paskui kažkodėl į liepsnas pasinėrė ketvirtą kartą ir nebeiškilo. Tik pasigirdo širdį veriąs klyksmas nuo ežero. Motina, glausdama išgelbėtuosius vaikus prie širdies, pravirko:

— Tai motina ten klykia, taip tik motina šaukia, matydama savo vaiką žūstant...

Kitą dieną Rimutis, aplink degėsius bevaikščiodamas, pamatė pelenuose kažin ką žibant. Buvo tai širdies pavidalo akmenėlis, raudonas rubinas, skaisčiai žibąs, lyg ugnimi nuplautas. Parsinešė jis rubiną namo ir parodė tėvui.

— Čia tos vargšės gulbės širdis, ugnyje suakmenėjusi,— tarė tėvas ir pabučiavo akmenėlį. Su tuo pabučiavimu, rodos, vėjas per visą kūną pūstelėjo, o žaizda krūtinėje kaip bematant užgijo, ir jis atsikėlė sveikas ir stiprus.

— Tai todėl gulbė ketvirtą kartą į ugnį lėkė, kad galėtų savo širdį atiduoti ir tau, tėveli, gyvybę išgelbėti! Ačiū, gulbele, ačiū, baltoji!— Pabučiavo Rimutis rubino širdį — rodos, vėjas per visą kūną pūstelėjo.— Ta širdis man už visą pasaulį mielesnė, visados ją kartu nešiosiuos...

— Tau miela, bet juodajai gulbei motinai ji dar mielesnė,— atsiliepė Rimučio motina.

Nuliūdo vaikinai, bet paklausė motinos įspėjimo: nuėjo paežerėn ir numetė brangųjį akmenėlį gulbei, o ta jį snapu sugriebė. Rimučiu nuėjus, ji išplaukė į krantą, išrausė snapu duobelę smėly

ir užkasė ten baltosios gulbės širdį. Ir sulig tuo pabalo jos kūnas, tik sparnai dar liko juodi.

Kitą dieną Rimutis išėjo į paežerę ir pamatė ant kranto išaugusį nematytą medį: aukštą ir tiesų, baltu liemeniu, baltom šakom ir baltais lapais. Stovėjo jis pakrantėje mirgėdamas tais baltaisiais lapeliais, tartum gulbė vėduodama sparnais, tartum gulbė šnarėdama plunksnomis... Atsisėdo Rimutis po medžiu. Pakilo vėjas, susiūbavo ežeras, sušlamėjo baltieji lapeliai:

*Oi Rimai Rimuti, kirski šakeles,
Nugenėk šakeles, nuskabyk lapelius...*

Klausėsi, klausėsi vaikas... Atsinešė kirvuką, nukirto šaką, nugenėjo, lapelius nuskabė: šaka lygi, švelni, balta — lyg mergaitės rankelė... Sėdėjo sėdėjo, galvojo galvojo Rimutis ir išskaptavo iš šakos tris šaukštus: motulei, tėveliui ir sau. Vakare valgo visi tais šaukštais dilgėlių sriubą — o sotu, o skanu neapsakomai! Visą vasarą Rimutis skaptavo šaukštus ir dalijo juos žmonėms. Visi jais džiaugėsi: pasemi vandens net iš balos tokiu šaukštu ir, roros, tyriausio šaltinėlio vandens atsigeri, bemat troškulį numalšini.

Žiemai atėjus, medelio liko tik liemuo: šakas visitėlaites Rimas buvo nugenėjęs. Bet išaušo pavasaris, sužaliavo visi medžiai, ir baltasis medis sukrovė pumpurus, išskleidė baltus lapelius ir vėl užaugino šakas, dar storesnes kaip pirma.

Atsisėdo kartą Rimutis po medžiu. Pakilo vėjas, susiūbavo ežeras, sumirgėjo sušlamėjo baltieji lapeliai:

*Oi Rimai Rimuti, kirski šakeles,
Nugenėk šakeles, nuskabyk lapelius...*

Rimutis nukirto šaką, nugenėjo, lapelius nuskabė: šaka lygi, švelni, balta — lyg mergaitės kojelė... Pagalvojo Rimutis, išskobė iš šakos klumpaites ir atidavė motinai. Apsiaavė ji klumpaites:

šiltos, lyg pūkais klotos, lengvos — vaikščiok visą dienele, nepavargsi. Ir pradėjo Rimas klumpes iš to baltojo medžio dirbti. Niekas daugiau kojų nebešalo: klumpės šiltos, nors po žiemos var-tais sėdėk! Taip Rimutis vėl visas šakas nukapojo, liko tik baltas liemenėlis. Vėl atėjo pavasaris, užlijo lietus — vėl medis sukrovė pumpurus, išskleidė baltus lapelius ir užsiaugino šakas, dar storesnes kaip pirma. Atsisėdo Rimas po medžiu. Pakilo vėjas, susiūbavo ežeras, sumirgėjo sušlamėjo baltieji lapeliai:

*Oi Rimai Rimuti, kirski šakeles,
Nugenėk šakeles, nuskabyk lapelius...*

Nukirto Rimas šaką ir susimąstė. Atsiminė, kad jų trobelė dūminė, tamsi, langeliai tokie mažučiai, kad gera širšė lėkdama sparnus laužosi.

— Padarysiu langams rėmus iš baltosios šakos. Iškirsiu langus, įdėsiu rėmus, kad saulutė įtekėtų, mėnesėlis įšviestų.

Iškirto didesnius langus, įdėjo rėmus — pasidarė šviesi šviesi trobelė. Įėjo motina ir sako:

— Kol buvo tamsu, dulkių nemačiau, suodžių neįžiūrėjau...

Ir pradėjo motina šveisti, mazgoti, valyti... Parėjo tėvas ir tarė:

— Viduje gražu, bet iš lauko nedailu: stogas kiauras, pamatai žemėn sulindę...

Pakėlė tėvas trobą, stogą naują uždengė... Atėjo kaimynai ir nusistebėjo:

— Kokia graži ir šviesi jūsų trobelė!

— Padarė Rimutis naujus langus iš baltojo medžio, ir pasidarė šviesu,— tarė motina.

— Padaryk ir mums, Rimuti,— prašė kaimynai.— Ir mes norime šviesos.

Padarė rėmus Rimutis visiems kaimynams. Pradėjo ir iš toliau žmonės važiuoti, šviesos savo namams ieškoti. Vieną dieną nuėjo Rimutis paežerėn ir pamatė, kad jau paskutinę šakelę nupiovęs.

— Tai nieko,— tarė sau.— Ateis pavasaris, vėl ataugš šakelės.

Atėjo pavasaris, visi medžiai sužaliavo, tik baltasis medelis stovi sausas. Lietus lyja — o jis vis pumpurų nekrauna, vėjai pučia — o jis vis ūgių neleidžia, šakelių neaugina. Rymo Rimutis po medžiu vieną dieną, rymo kitą: niekas medyje nešlama, niekas nemirguliuoja... Trečią dieną pakilo vėjas, susiūbavo ežeras ir atplaukė juodasparnė gulbė. Suplasnojo ji sparnais ir suriko skardžiu balsu:

*Oi Rimai Rimuti, kirsk liemenėlį,
Kirsk liemenėlį iš pašaknelių!*

Nukirto jis medį, parsinešė namo ir pasistatė po langu, kad dirbdamas ežerą matytų, kad regėtų žalias bangas ridinėjant, juodasparnė gulbę plaukinėjant. Rymo Rimutis palangėje ir nesugalvoja, ką dirbti iš baltojo medžio. Pažiūrėjo motina ir sako:

— Būtų dailus skobnis iš to balto medelio. Būtų gera sėdėti, svečius vaišinti, kaimynus mylėti...

Pažiūrėjo tėvas ir sako:

— Būtų dailus laivelis iš to balto medelio. Būtų smagu plaukioti, žalias bangas skrosti, tinklus kilnoti...

Papurtė Rimas geltonas garbanas: nemieli jam tėvo nei motutės žodžiai. Pasiėmė jis skaptuką ir pradėjo skobti — skaptukas, rodos, pats jo ranką vadžioja... Ir padirbo, ir išskobė Rimutis dailią mergelę iš to medžio liemenėlio. Stovi mergelė balta kaip gulbė ir žiūri į ežerą lyg gyva: rankos moja, plaukai vėjuje plakasi, lyg gulbės sparnai plasnoja — tartum norėtų į ežerą lėkti, žaliose bangose plaukinėti, baltose putose taškytis. O Rimas akių nuo jos atitraukti negali; darbas poilsis nemielas, tik žiūri į medžio mergelę, lyg būtų užžavėtas, lyg burtais apkerėtas. Žiūri žiūri ir dūsauja:

— Mano mergele, baltoji gulbele, kodėl tyli, nekalbi, žodelio nepasakai? Kad prakalbėtum, žodelį tartum, man širdį nuramin-tum...

Išgirdo motina sūnų dūsaujant ir atsiliepė:

— Nei prašyk, nei geidauk, sūneli. Negali ji kalbėti, negali tavęs paguosti — širdies neturi.

Nusiminė Rimutis. Pamilo medžio mergele, kuri jo mylėti ne-gali. O, kad galėtų, jai savo paties širdį įdėtų!

Nuėjo Rimas paežerėn, atsisėdo ant baltojo kelmo ir kalba:

*Oi gulbe, gulbe, juodasparne gulbe,
Pagailėk, pagailėk manęs, bernelio —
Atiduok, atiduok rubino širdį.*

Gulbė atsakė:

*Ežeras savo gelmių neatvers —
Niekam neduosiu savo dukters.*

Pargrįžo Rimas namo verkdamas. Pagailo jo tėvui, nuėjo jis paežerėn ir šaukia:

*Oi gulbe, gulbe, juodasparne gulbe,
Pagailėk, pagailėk mano sūnelio —
Atiduok, atiduok rubino širdį.*

Suplasnojo gulbė juodaisiais sparnais ir vėl atsakė širdies ne-duosianti, dukters neatiduosianti.

Parėjo tėvas nuliūdęs. Pasigailėjo motina sūnaus, nuėjo paeže-rėn ir rauda:

*Atjauski, gulbe, motulės ašaras,
Atiduok, atiduok rubino širdį.*

Gailiai sudejavo gulbė ir atsakė giedodama:

*Karčios, karčios motulės ašaros —
Tau atiduosiu aš rubino širdį.*

Skuba, bėga motina pas sūnų namo. Vos tik parėjo, pakilo iš ežero juodas debesis, užėjo didelė audra. Vėjai pūtė, bangos kilo, ežeras ištvino — medžius laužė, smiltis graužė, akmenis plovė. Kai nurimo audra ir nyslūgo ežeras, nuėjo Rimas pakrantėn ir pamatė, kad vėjai baltąjį kelmą išrovė, kad bangos smiltis iš po kelmo išplovė. Ir pamatė jis žemėje kažin ką žiburiuojant, smiltyse raudonuojant. Tai buvo rubino širdis, trejus metus po medžio šaknimis išgulėjusi, medį maitinusi, o dabar audros išplauta. Pasiėmė jis rubino širdį ir džiaugiasi — dabar atgis baltoji mergelė! Kai pasisuko namo, pamatė paežere būrį kareivių atjojant. Jojo būrys kareivių, o paskui juos ponai ir kunigaikščiai, daktarai ir mokyti žmonės. Sustabdė kareiviai Rimą, nulipo nuo žirgo senas senelis, visų daktarų seniausias, mokytų mokyčiausias, ir tarė:

— Klausyk, berneli, ką aš tau sakysiu. Sunkiai susirgo karalius, šios šalies valdovas. Suėjo visos šalies daktarai, apžiūrėjo karalių ir atrado, kad jis serga todėl, kad širdies neturi. Tris dienas mokytieji žmonės skaitė knygas, tris naktis žiūrėjo į žvaigždes. Ir išskaitė knygoje, ir pamatė žvaigždėse, kad prie Juodosios Gulbės ežero gyvena jaunas bernelis Rimas Rimutis, kuris turi rubino širdį, o tik ji viena tegali išgydyti karalių. Ar nuvesi mus pas Rimą Rimutį?

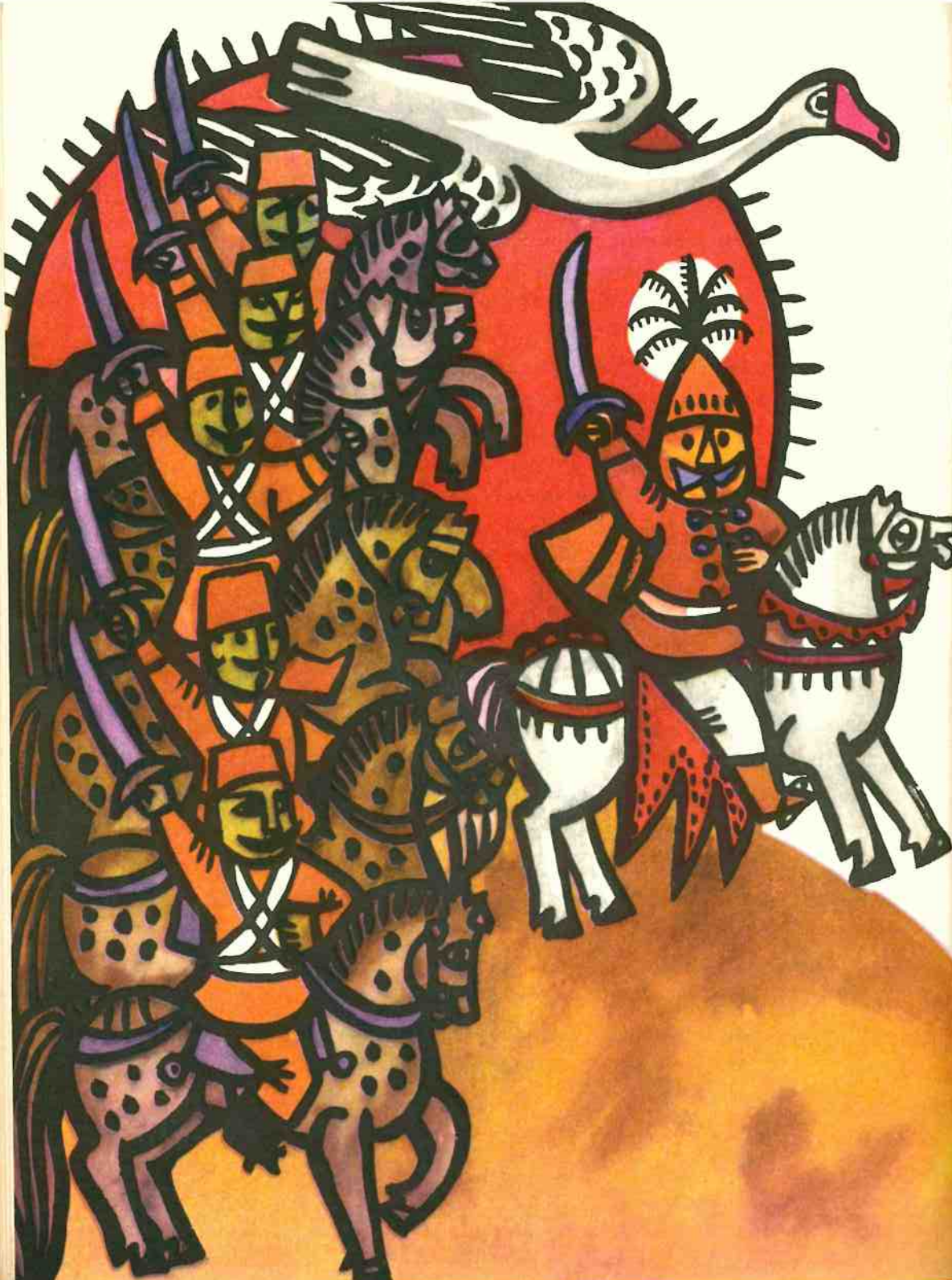
— Aš pats esu Rimas Rimutis, bet niekam neduosiu rubino širdies, kitaip negalėsiu atgaivinti balto medžio mergelės, kurią myliu.

Pašoko kareiviai ir kareivių vadai, ištraukė aštrius kardus iš makščių ir piktai pagrasino:

— Atiduok rubino širdį! Jei neduosi, tave kardais užkaposim, žirgais sumindžiosim!

— Mindžiokit, kapokit! Nebrangi man gyvybė, jei mano mergelė negyva!

— Pasitraukit, kareiviai, su savo kardais,— atsiliepė senelis.—
Varu atimta širdis karaliui sveikatos negražins.

— Klausyk, Rimai Rimuti, paklausyk mūsų, bernuži,— nušoko
nuo žirgų ponai ir kunigaikščiai.— Atiduok rubino širdį, o mes
tave turtais apipilsim.

Pamojo jie tarnams, tie atnešė šimtą skrynių, atrakino jas vario
raktais ir padėjo Rimui po kojomis. Atvožė ponai skrynių dang-
čius: sužibėjo auksas, brangūs akmenėliai, net visi rankomis vei-
dus užsidengė, kad neapaktų. Bet Rimutis šaltai atsakė:

— Neduosiu rubino širdies, kad ir viso pasaulio turtus paklo-
tumėt. Jei net saulę su mėnesiu nuo dangaus nukeltumėt, jei net
visas šviesiąsias žvaigždes surinktumėt — neduosiu rubino šir-
dies, ji man už visą pasaulį brangesnė.

— Neviliokit, kunigaikščiai, savo aukso skryniomis,— vėl pra-
bilo senelis.— Pirkte nupirkta širdis nesugražins karaliui sveikatos.

Nušoko tada nuo žirgų daktarai ir mokyti žmonės ir pradėjo
klausinėti:

— Pasakyk, ko tavo širdis trokšta, Rimai Rimuti? Gal norėtum
būti karaliaus sūnumi? Gal norėtum karalaitę gauti už žmoną?
Nieko nepagailės karalius, net ir karališko vainiko, tik atiduok
rubino širdį!

— Kas man karaliaus vainikas, kas man karalaitė žmona, jei
neturėsiu baltosios mergelės, be kurios gyventi negaliu?

Susimąstė daktarai ir mokyti žmonės, nutilo kunigaikščiai ir ka-
reiviai, nuleido galvą ir išmintingasis senelis. Tik papūtė vėjas,
suliūliavo ežeras, ir iš tolo pasigirdo gulbės balsas:

*Rimai Rimuti, pažiūrėk į širdį,
Pažiūrėk, berneli, į rubino širdį.*

Pasižiūrėjo Rimutis: raudonasis rubinas, visada tyras ir perma-
tomas, buvo susidrumstęs: vingiavosi jame tamsūs ruožai, tie vin-

giai pynėsi į paveikslus. Įsižiūrėjo jis geriau ir pamatė ten vaikus alkstančius, žmones sunkiai dirbančius, mušamus, kraujais plūstančius, pamatė ir savo tėvą, iš medžio peršautą krintantį...

Susigraudino Rimutis ir sušuko:

— Kodėl karalius nepasigaili kankinamų žmonių? Kodėl jis nesudraudžia piktųjų ponų? Ar jam negaila žmonių ašarų ir kraujo? Tikrai jis neturi širdies!

— Taip, jis neturi širdies,— tyliai atsakė senelis.— Jei širdį turėtų, žmonių vargus atjaustų. Jei jis šią širdį gautų — pamatytų žmonių vargus, sudraustų nedorus ponus...

— Imk, imk, seneli, rubino širdį! — sušuko Rimutis.— Imk ir atiduok karaliui, kad pasigailėtų žmonių kančių, kad gražintų jiems laisvę!

Nulenkę galvą senelis dėkodamas. Užšoko ant žirgų kareiviai, ponai ir kunigaikščiai, daktarai ir mokyti vyrai, ir nujojo visi pas karalių.

Sukniubo Rimutis į geltoną smėlį, užsidengė rankomis akis ir gailiai pravirko. Sužibs laimė lyg šviesi saulutė visiems, bet tik ne jo širdžiai: niekad, niekad jis jau nebeatgaivins baltosios mergelės, be kurios gyventi negali...

Ir sučežėjo žingsniai, lyg gulbės sparnai sušnarėjo, ir išgirdo Rimutis švelnų balsą, lyg bangelės, glostančios gulbės sparnus, teškenimą:

— Neverk, Rimai Rimuti, neraudok, mano berneli. Širdies atsižadėdamas, jos nepraradai. Atiduodamas rubino širdį už žmonių laisvę, mane užkeiktą išvadavai.

Pašoko Rimutis — stovi prieš jį baltoji mergelė gyva: lūpos šypsosi, akys į jį žiūri, plaukai lyg gulbės sparnai plazda, rankos į jį tiesiasi. Priglaudė jis mergelę prie krūtinės ir pajuto, kaip plauka jos širdis, gyva širdis...

Suliūliavo ežeras, nusisklaidė debesys, sušvito saulė, ir pakilo iš žaliųjų bangų, iš baltųjų putų motina gulbė. Bet jau ne juoda ji buvo, o balta — baltesnė už putas bangos keteroje! Kilo gulbė aukštyn ir kildama giedojo. Giedojo apie jauną mergelę, už nemylimo išduotą, svetimoje šalyje tėviškės besiilginčią, giedojo apie motiną, žmonių laimei dukters širdį atidavusią... Giedodama ji skrido vis tolyn ir tolyn į pietus, kol saulės šviesoje pranyko.

Ir daugiau niekas baltosios gulbės nebematė, ji atgal nebegrižo, po ežerą nebeplaukiojo. Ir to ežero žmonės Juodosios Gulbės ežeru nebevadino, o praminė jį Laisvės ežeru, mat, per jį laisvė žmonėms atėjo. Karalius pažiūrėjo į rubino širdį ir pamatė, kad sukils vergai, pakels aštirus kardus, išnaikins ponus ir karalius, sugrius ir karalystė... Išsigando karalius, atidavė ponų žemes žmonėms. Ir žiauriojo pono žemes baudžiauninkai pasidalijo.

Rimas Rimutis vedė atgijusią baltojo medžio mergelę ir gyveno laimingai prie to Laisvės ežero. O jų vaikų vaikai ir dabar ten tebegyvena.

SAULĖS IR MĖNULIO VARŽYBOS

itą kartą Saulė ir Mėnulis valdė pasaulį. Saulė valdė sausumas, Mėnulis — vandenys. Kartą Saulė išdidžiai tarė:

— Nieko nėra pasauly galingesnio už mane. Kai noriu — medžius iki debesų išauginu; kai noriu — vėtra paleidžiu ir juos iš šaknų išvartau! Pažiūriu žemėn: viskas žaliuoja, vaisiai noksta. Nukreipiu savo veidą: viskas miršta, sniegu apsikloja. Nieko nėra pasauly galingesnio už mane!

Ir atsiliepė žvaigždė aušrinė, sėdėjusi rytmečio soste:

— Galinga tu esi, Saule, bet Mėnulis už tave galingesnis. Kai jis ištiesia ranką, vandenys iš jūrų gelmių pakyla ir krantus užlieja. Ar tu tai gali?

Nepatiko Saulei Aušrinės žodžiai, ir ji atsakė:

— Kas man tie vandenys? Pūsteliu karštą kvapą — ir vanduo garais pavirsta, debesimis į dangų pakyla. O panoriu — vėl lietu-
mi į žemę sugrįžta.

— Kas teisybė tai teisybė, bet tik Mėnulis moka jūras patvin-
dyti ir atslūgdyti.

— Mėnulis, galingasis Mėnulis! — pritarė visos žvaigždės. Jos
nemėgo Saulės, kurios spinduliai temdė skaisčius jų veidus.

— Na, pažiūrėsim! — sušuko Saulė piktai. — Pažiūrėsim, kuris
mudviejų galingesnis!

Ir iškviėtė Saulė Mėnulį varžybų: kas sutvers įdomesnį ir stip-
resnį padarą, tas bus galingesnis.

Įsėdo Mėnulis į sidabrinį laivą, ištempė mėlynų šilkų bures.
Pasiuntė Saulė vėją Pietį, kad išpūstų bures, kad atliūliuotų at-
vingiuotų sidabro laivą prie pat Saulės dvaro vartų.

Susirinko susibėgo visi žvaigždynai pasižiūrėti, kaip dangaus
valdovai varžysis, kaip pasaulio galiūnai galynėsis.

Šviesiai nusišypsojo Saulė, paėmė žemės grumstą, papūtė karš-
tu kvapu, paglostė kaitriais pirštais ir metė į padangę. Ir pakilo
iš grumsto didingas paukštis: kumpu išdidžiu snapu, lenktais ašt-
riais nagais, žvitriomis akimis ir stipriais ilgais sparnais. Suplas-
nojo galینگais sparnais — iškilo virš debesų. Nusileido žemyn,
kibo aštriais nagais — nutvėrė kiškį greitakojį. Nusileido į jūras,
kirto snapu — ir ištraukė iš žaliųjų vandenų žuvį sidabražvynę.
Sukliko skardžiu balsu — išsigando visi paukščiai, išsislapstė po
lapais, susilindo į dreves.

— Štai sutvėriau erelį, — tarė Saulė, — visų paukščių karalių.
Nėra ore už jį stipresnio. O dabar tavo eilė.

Pasilenkė Mėnulis, pasiėmė grumstą, pavartė tarp sidabrinų
pirštų ir susimąstė.

— Mm, dideli sparnai... Kumpas snapas, lenkti nagai, šviesios
akys, skardus balsas...

Sutvėrė Mėnulis paukštį ir paleido. Išplėtė paukštis didelius sparnus ir tyliai lyg dvasia nusileido į girios tankumyną. Nepatiko jam šviesi ir kaitri Saulė.

— Erelio kumpas snapas, o šito — dar kumpesnis,— šnibždėjo si žvaigždės.— Erelio lenkti nagai, o šito — dar lenktesni. Erelio žvitrios akys, o šito — dar žvitresnės...

— Ne žvitresnės, tik didesnės,— tarė nepatenkinta Saulė.— Ir šviesos bijo.

— Tavo erelis tamsoje nemato,— šyptelėjo Mėnulis,— o manasis ir didžiausiame tankumyne vabalėlį įžiūrės.

— Ūūūū! — lyg patvirtindamas baugiu balsu sukliko paukštis, net žvaigždės suvirpėjo.

— Balsas smarkus ir baugus,— nusprendė Aušrinė,— tik kažin koks būdas?

Vėl pakilo paukštis, tyliai plevendamas apsuko pušį ir, lyg šešėlis nupuolęs žemėn, lenktais nagais nutvėrė mažą peliukę.

— Ka-ka-ka! — nusikvatojo Saulė.— Ir smarkumėlis to tavo baisuolio, Mėnuli. Mažytukes peliukes ėda!

— Pelėda! Pelėda! — suklego sužybčiojo žvaigždės.— Pralaimėjo Mėnulis!

Šyptelėjo Mėnulis, atsirėmęs į minkštus šilko pagalvius, atsi-lošė sidabrinio laivo soste ir tarė:

— Iš trijų kartų varžybos. Tavo eilė, Saulute.

Krestelėjo Saulė aukso kasas, susimąstė primerkusi skaisčiausias akis.

— Sutversiu vandenų pabaisą.

Pasilenkusi pagraibė ilgaisiais pirštais jūros dumblo, švystelėjo jį oran, pūstelėjo karštomis lūpomis ir sviedė atgal į vandenį. Ir išrėpliojo į krantą sutvėrimas: kūnas kaip kerpėtas rąstas, uodega lyg žvynuota lenta, dantys tartum lenkti piūklai. O kai nusižioavo, kai plačiuosius nasrus pravėrė, kai suriaumojo,— nusigando

žvaigždės ir savo aukso plaukus, kurie palaidi vandenų bangose suposi, greitai aplink galvas susivijo, kad baisuolis už garbanų nenutvertų, į vandenų gelmę nenutrauktų.

Žybtelėjo akimis patenkinta Saulė, pamačiusi žvaigždžių išgąstį.

— Ar ne puikus mano krokodilas.— vandenų pabaisa? Tavo eilė, Mėnesėli.

Pasikrapštė galvą Mėnulis. Persisvėręs per laivo kraštą, pasisėmė iš jūros dugno dumblo, sugumuliavo delne, sulygino laibais pirštais ir sumurmėjo:

— Svarbu uodega... ir šarvuotas kūnas... O jeigu dar pridėčiau žnyplės? Storas tvirtas žnyplės? Jau sykį ką nučiuptų, tai ir nepaleistų...

Pūstelėjo Mėnulis švelniomis lūpomis ir nusviedė dumblo gniužulėlį į pakrantę.

— Ki-ki-ki! Ka-ka-ka! — suklego žvaigždės, kai Mėnulio sutvėrimas pradėjo réplioti. Buvo tai nedidelis pilkas gyvūnelis. Kūnas kietu kiautu apklotas, uodega ilgoka, nariuota, akys mažutės, kojos plonutės. Nasrų nei dantų visai neturėjo, tik virpino mažus plonus ūselius lyg plaukelius. Ir storokos žnyplės, kuriomis baigėsi priešakinės kojos, neatrodė labai baisios, nors visą laiką karpė jomis orą, nieko nesugriebdamas. Bet juokingiausia buvo žiūrėti, kaip tas sutvėrimas šliaužė atbulas, lyg bijodamas, kad kas iš užpakalio už uodegos nenutvertų.

Prisidengė Saulė ranka lūpas ir tylomis susijuokė.

— Ak, tu Mėnuli Mėnulai, sidabrinis jaunikaitei! Kuo vardu tas dumblinasis atbuleikis, tas pilkasis tavo žnyplainis?

— Vardu jis — vėžys! O žnyplės puikios, ar ne?

— Žnyplės neblogos, bet kodėl atbulas vaikščioja?

— Išsigando tavo krokodilo ir traukiasi atbulas, bet vaikštinėti jis moka visaip,— patenkintas tarė Mėnulis, o vėžys sulig tais žodžiais stabtelėjo ir ėmė réplioti pirmyn.

— Ir tavo pelėda raiba pilkutė, ir šitas vėžys dumblinai pilkas,— pakraipė galvą Saulė.— Uždėtum nors kokį raudoną ruoželį ar taškelį, kad būtų kur akį užmesti.

— Raudonos spalvos neturiu.

— Tai aš dovanosiu,— šyptelėjo Saulė.

Ji jau tvirtai tikėjosi varžybas laimėti. Šitas Mėnulio atbuleikis buvo toks juokingas, palyginus su jos krokodilu, kad juokais galėjai plyšti!

— Štai kaip padarysiu: kai kas įmes vėžį į verdantį vandenį, tai jis skaisčiai paraudonuos.

Mėnulis susijaudinęs net pašoko.

— Mesti mano vėželį į verdantį vandenį? Juk jis tada galą gaus.

Mirktelėjo Saulė žvaigždėms ir atsakė:

— Tavo vėžys nebaisus, bet gardus. Todėl žmonės jį virs, skonėsis ir jo raudonu kiautu grožėsis.

— Kas jam iš to raudono kiauto nebegyvam?

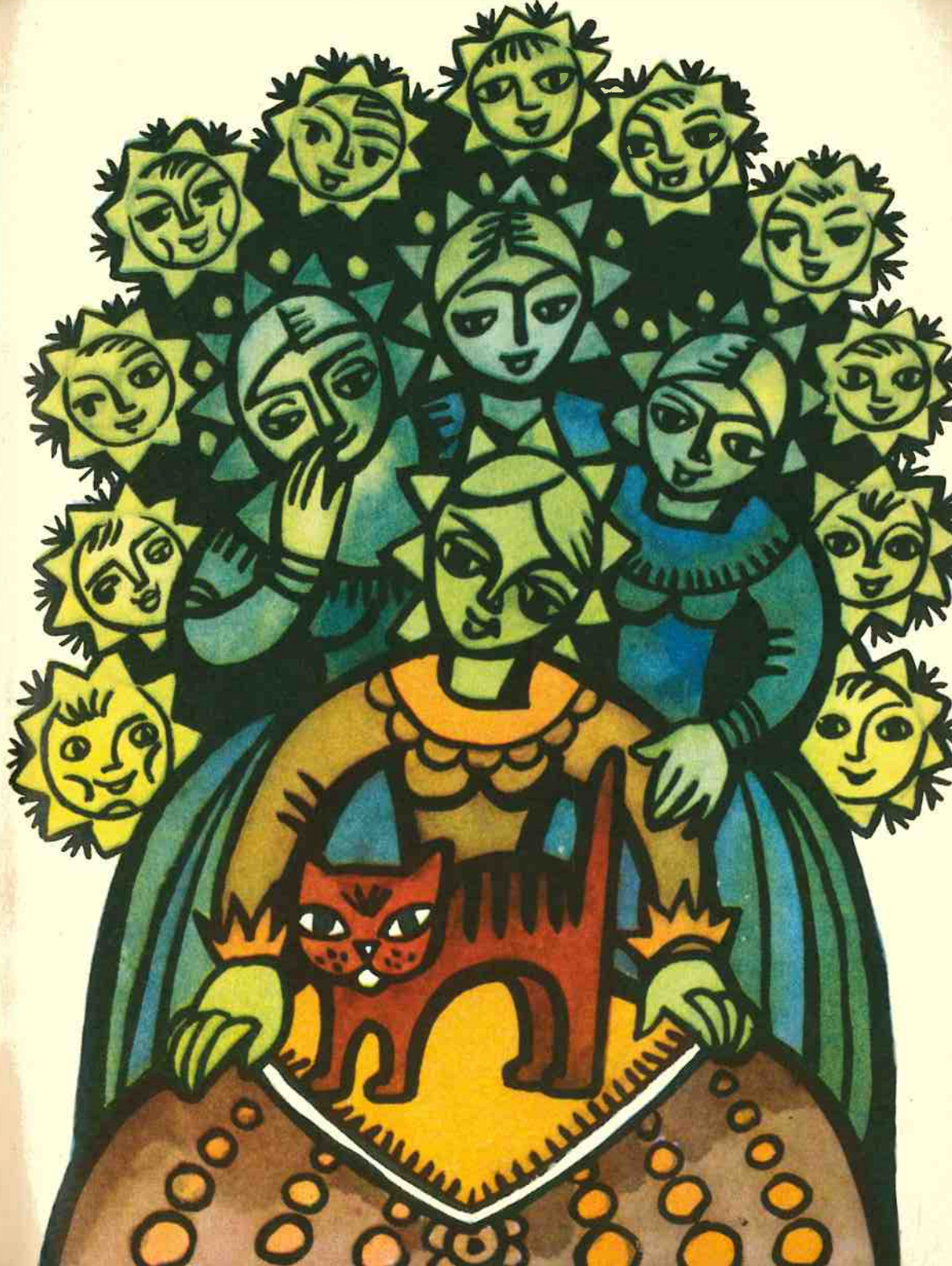
— Vis geriau kaip nieko,— tvirtai nusprendė Saulė.

Atėjo metas trečią kartą lemiamai susirungti: reikėjo pasirodyti prieš žvaigždes ir visą pasaulį, kad ji, Saulė, neturi sau lygaus nei danguje, nei žemėje.

— Sutversiu žvėrį — visų žvėrių karalių,— kalbėjo ji, pasėmusi smėlio saują iš įkaitusios pakrantės.— Jo plaukai žvilgės kaip mano kasos, jo karčiai plevens vėjyje; vienu letenos smūgiu jis užmuš jautį, o nuo jo balso drebės miškai ir stings kiekvieno gyvo sutvėrimo širdis.

Ir sutvėrė Saulė liūtą, ir paleido jį į karštąsias dykumas. Ir gaudė jis antilopes, zebrus ir gazeles, ir joks žvėris — nei mažas, nei didelis — negalėjo prieš jį atsistengti.

Ilgai linksėjo aukso galvutėmis žvaigždės, ilgai rymojo susimastęs Mėnulis: nelengva bus Saulę nuvaržyti, už liūtą smarkesnį žvėrį sutverti.

Pasisėmė Mėnulis smėlio saują ir ilgai vedžiojo pirštu delne.

— Neturiu užmiršti žvitriųjų didelių akių, kurios ir dieną, ir naktį gerai mažiausią šešėlį pastebėtų. Turiu atsiminti jautriąsias ausis, kurios mažiausią krebžtelėjimą išgirstų. Ir tvirtąsias, raumeningas kojas — bėgti ir šokinėti tinkamas. Aštriuosius nagus... Saulės liūtas medin kopti nemoka — čia aš ją ir pralenksiu...

Ilgai ir sąžiningai darbavosi Mėnulis, smėlį sidabro delne žarstydamas, vis į gražuolį smarkųjį Saulės liūtą pasižiūrėdamas. Pagaliau mostelėjo ranka, ir iš jos ant sidabrinio laivo nušoko žvėrelis. Nušokęs pasiražė, akis primerkęs, kuprą išrietęs, saldžiai nusižiovavo ir prašneko:

— Miau!

Suprunkštė juoku visos žvaigždės, smagiai nusišypsojo Saulė. Toks menkas buvo Mėnulio tvarinio balselis, palyginus jį su širdį drebinančiu liūto staugimu! Mažas buvo ir pats žvėrelis, nors ir kiek panašus į liūtą. Ir akys, ir ausys, ir uodega, ir baltosios iltys, ir aštrieji nagai buvo panašūs į liūto, bet tokie mažučiai, tokie juokingai mažučiai!

— Na, Mėnuli drauguži, gražiai į mano liūtą nusižiūrėjai,— tarė juokdamasi Saulė.— Tik vieną dalyką pamiršai: ūgį. Būtų tikras liūtelytis, jei nebūtų toks mažytis!

— Ne didumas svarbu,— nesutiko Mėnulis.— Kac kac, mano katyte! Žiūrėk, kaip glaudosi! Kaip meiliai murkuoja! O koks švelnus kailėlis — tik ir traukia glostyti.

Katė susirangė Mėnulio skreite ir užsnūdo.

— Mano širdžiai meilesnis šis mažytis sutvėrimas, negu tavo baisuolis liūtas,— tęsė Mėnulis.

— Kas iš to,— nekantriai tarė Saulė.— Juk mes varžomės ne dėl meilumo, bet dėl galybės. Meilumo savo sutvėrimui nepagailėjai, o stiprumo užmiršai. Ir apie spalvas nepagalvojai. Juk ta tavo katė irgi pilka.

— Pilka — mano mėgiamiausia spalva,— susimąstė Mėnulis.— Dar mėgstu mėlyną, balzganą... Taip pat šešėlius... tamsius šešėlius...

Taip jam besvajojant katė pabudo. Apsižvalgiusi užšoko Aušrinei ant kelių ir pradėjo murkuoti. Aušrinei tuoj palenkė širdį toks meilus gyvulėlis.

— Mažyte mano, pilkute,— kalbėjo ji.— Aš tave papuošiu.

Aušrinė pabraukė pirštais katei skersai pilkajį kailį — kur jos pirštai įsispaudė, liko tamsūs ruožai.

— Štai,— tarė ji,— bus katytė dryžuota.

Ir kitos žvaigždės pamylavo Mėnulio žvėrelį. Glostydamą kiekviena dovanojo kokios spalvos: viena davė baltos, kita — rudos, trečia — gelsvos. Ir nuo to laiko katės paliko juodos, baltos, raišnos, geltonos, lopinėtos, žvaigždžių pirštais pažymėtos. Ir nuo to laiko gražuolės mėgsta katytes glamonėti.

— Štai ir baigėme varžybas,— griežtai tarė Saulė.— Iš tiesų, net juokinga su tavim, Mėnuli, ir prasidėti.

— Mm,— sumurmėjo nepakeldamas galvos Mėnulis. Persisvėręs per laivo kraštą, jis užsisvajojęs žiūrėjo, kaip lūžinėja, mainosi sidabrinės atšvaistės bangose, kai jis savo pirštus vandenin įmerkia.

— Tai ko tyli, Mėnuli? Pripažink, žvaigždėms girdint, kad aš už tave stipresnė ir galingesnė!

— Tu stipresnė? — nustebęs pažiūrėjo Mėnulis.— Bet aš dėl to ir nesiginčiju.

— Ak, tu sidabrinis svajotojau! — pyktelėjo Saulė.— Tai kam aš tave varžybų iššaukiau? Kam šituos sutvėrimus kūrėme? Juk

tam, kad išspręstumėm, kuris mudviejų galingesnis! Ar ne teisybė, mano sutvėrimai stipresni už tavuosius?

— Mano įdomesni.

Saulė taip supyko už tuos žodžius, kad visas jos veidas paraudė ir iškaito, net turėjo panardinti į jūrą, kad atvėstų.

Mėnulis nusišypsojo ir, varvindamas vandenį nuo pirštų, prabilo:

— Nepyk, Saulyte, nesikarščiuok. Pripažįstu, kad esi už mane stipresnė, dėl to nebesiginčysim. Bet sakyk man, skaitaveide dangaus karaliene, ar stiprumas už viską svarbiausia?

— Aišku, stiprumas — svarbiausia!

— Kalbi nepagalvojusi, — maloniai tarė Mėnulis. — O užmiršai grožį. Tik pamanyk, kaip atrodytų mūsų pasaulis, jei jame būtų tik jėga, o nebūtų grožio?

Kilstelėjo išdidžiai galvą Saulė:

— Tai ir sutverkime dabar gražiausią tvarinį! Ir kieno bus gražesnis, tas ir bus pranašesnis!

Tik šyptelėjo Mėnulis ir linktelėjo galva.

Ir sutvėrė Saulė tokį paukštį, kokio dar žemėje nebuvo. Jo plunksnos žibėjo mėlynai ir žaliai, spindėjo saulėje vaivorykštės spalvomis. O kai tasai paukštis išskleidė uodegą, žvaigždės aiktelėjo: kiekviena ilgoji uodegos plunksna buvo pagražinta didele margaspalve akimi. Auksinės, rusvos, žaliai mėlynos spalvos supo viena kitą, raivėsi aplink tamsiai mėlyną tašką, kur liko atsispaudęs Saulės pirštas. Ant galvos gražuolis nešiojo vaivorykštinių plunksnų vainiką: tegu niekas neabejoja, kad jis — gražiausias paukštis pasaulyje! Kai žingsnį žengė, galvą iškėlęs, kai pamažu apsisuko, gražiąją uodegą išpūtęs, net žvaigždės mirksėti pradėjo!

— Kuo vardu jis, kuo vardu tas žiburinis gražuolis? — sušuko jos.

Saulė kaitriai žybtelėjo aštriomis akimis.

— Vardu jis — povas!

— Povas! Povas! Povas! — nuaidėjo, nuskambėjo visi žvaigždynai.

Ilgai žiūrėjo į povą ir Mėnulis, ranka baltąjį smakrą parėmęs.

— Gražus tavo paukštis, Saulužėle, — tikrai tavęs vertas. Malonus akiai spalvų žaidimas, vaivorykštinių plunksnų žibėjimas. Akį žavi, bet širdies nesiekia...

Nutilo susimąščiusios žvaigždės, nulinko prie pat jūros vandenių ir Saulės veidas. Mėnulis pakėlė iš pakrantės purvo gniūželį, pasilenkęs ties pilkuoju gumulėliu savo delne, kažin ką šnibždėjo, ilgai dūsavo, į vandenų gelmę įsižiūrėjęs.

Jau nekantri Saulė buvo vėl besibaranti, kad užsisvajojęs jis užsnūdo savo spindinčiame laive, bet Mėnulis ištiesė ranką. Jam ant piršto tupėjo mažas paukštelis — pilkas kaip pakrantės drėgna žemė, niekuo nepasipuošęs. Tik mažose akyse spindėjo susimąstymas.

Žvaigždės tiktai susižvalgė ir tankiai sumirksėjo: ak, tas Mėnulis! Tur būt, tik pasijuokti norėjo — kas gi tokį varguolį pilkuonėlį šalia išdidžiojo povo statytų!

Tuo tarpu Mėnulis krustelėjo pirštą ir tarė:

— Giedok, mano lakštingala.

Paukštė plestelėjo sparnais, pakėlė galvą į šviesų jo veidą ir užgiedojo. Giedojo ji apie mėlynąsias dangaus erdves, apie aukštąsias tolumas; giedojo taip jautriai, taip ilgesingai, jog žvaigždės susižavėjusios ištiesė rankas ir ėmė kilti aukštyn. Giesmės vedamos, jos kilo vis aukščiau ir aukščiau į padanges, kol pagaliau iš žemės bebuvo matyti tik šviesūs jų veideliai.

— Tai gražu dabar aukštybėse nuo žvaigždžių tviskėjimo, — tarė Mėnulis.

— Ar jūs norite visada aukštumose skrajoti? — paklausė Saulė.— Iš čia jūs labai gražios.

— Taip, taip, norime! — atsiliepė žvaigždės.

Saulė ištiesė mėlyną tinklą, ant kurio žvaigždės susėdo.

— Dabar turime dangų,— tarė ji.— Ar ne gražu, Mėnesėli?

Mėnulis neatsakė: klausėsi lakštingalos. O lakštingala dabar pragydo apie žemės grožį, apie karpytus medžių lapus, kur žaidžia šviesa, apie margas peteliškes, apie putojančias upes, apie raibuliuojančias marias, apie sidabru žvilgančias kalnų viršūnes...

Ir žvaigždės taip pasiilgo žemės, kad jų šviesios akys paplūdo ašaromis, ir pro mėlynąjį Saulės tinklą tos ašaros krito žemėn.

— Aure, žvaigždėmis lyja! — tarė povas, plačiau išskleisdamas spalvotąjį uodegą.— Jei man uodegon prikristų žvaigždžių, aš būčiau gražesnis ir už patį dangų!

— Užteks jau tau,— tarė nepatenkinta Saulė. Nebuvo gera, kad jos tvarinys norėjo dangų pralenkti.

— Bet tai ne žvaigždės krinta,— tarė pelėda,— tai tik žvaigždžių ašaros, ūū!

Visi nutarė, kad pelėda labai išmintinga.

Mėnulis ištiesė rankas, ir ant jų prikrito žvaigždžių ašarų. Jis papūtė, ir ašaros atgijo, šviečiančiais vabaliukais pradėjo laikioti ore, žibėdamos ir mirgėdamos lyg pačios žvaigždės.

— Gyvenkite ir žibėkite, mano žibukai,— nusišypsojo Mėnulis.

— Ak, kaip gražu,— tarė katė.— Dabar ir žemėje turėsime žvaigždžių.

Bet ne visos žvaigždžių ašaros pakliuvo į Mėnulio rankas. Kitos nukrito žemėn ir susigėrė į ją.

— Žiūrėkite! — sušuko liūtas.— Kur nukrinta žvaigždės ašara, ten išdygsta spalvota žolė.

— Raudonasis, baltasis, geltonasis, mėlynasis žiedais! — sukliko

erelis. Iki šiol tylėjus, dabar jam atrodė gera proga pasigirti savo žvaliomis akimis.

— Tai gėlės,— tarė Saulė.— Tai gėlės — žvaigždžių sesių ilgesio ašaros. Neliūdėkite, žvaigždutės, aš kas pavasarį žadinsiu jas keltis iš žemės, atsiųsiu lietų joms pagirdyti, vėją ir vabzdžius jų sėkloms po visą pasaulį išnešioti!

Saulei prabilus, lakštingala sustojo giedojusi. Visi, jos čiulbesio sužavėti, buvo užmiršę varžybas. Saulė pirmoji atsiminė ir, suraukusi antakius, žvilgterėjo į savo povą. Bepuošdama paukštį, ji visai užmiršo jo balsą ir jau buvo begalvojanti kaip nors, Mėnuliui nepastebint, povo balsą pagražinti. Bet katė turėjo gerą atmintį. Ji primerkė savo žalias akis ir sumurmėjo:

— O kažin koks to povo balsas? Mrr?

Seniai belaukdamas progos pasirodyti, mat, jam labai nepatiko, kad visi jį pamiršo, grožėdamiesi lakštingalos giesme, povas tuojau suriko šaižiu balsu:

— Kio! Kio! Kio!

Suprunkštė juoku liūtas, suūbavo pelėda, o katė tarė:

— Graži uodega, bet giesmė biauril!

Povo riksmo iš svajonių prikeltas, ir Mėnulis nesusilaikė, plačiai plačiai nusišypsojo: tas karališkas stotas taip juokingai nederino su stačiokišku balsu.

— Atleisk, Saulele, bet man geriau patinka graži giesmė, negu puiki uodega.

Išgirdusi nedailų gražiojo povo riksmą, Saulė susigėdo. Skaisčiai nuraudusi nuo Mėnulio žodžių, nuleido žemyn galvą ir, panirusi jūros vandeny, pranyko.

Taip atėjo žemėn naktis. Nuo medžių ištįso tamsūs šešėliai, visur sutemo. Tik Mėnulis dar skaisčiau sušvito, o aukštybėse aiškiai suspindėjo žvaigždžių veidai. Po tamsius medžių šešėlius blyksėdami švitravo žibukai.

— Mums patinka naktis,— tarė žvaigždės.— Mes visada naktį žibėsime. Tu, Mėnuli, laimėjai varžybas!

— Mums patinka naktis! — sušnibždėjo žibukai.

— O aš sakau, kad Saulė laimėjo,— tarė erelis.— Man geriau patinka diena. Aš myliu Saulę ir lėksiu jos ieškoti.

Jis išplėtė galingus sparnus ir pakilo aukštyn. Sukdamas ratus, jis kilo aukščiau ir aukščiau, kol, iškilęs virš kalnų viršūnių, dar tebešviečiančių rausvai, pamatė Saulę ir džiaugsmingai sukliko:

— Matau Saulę! Matau Saulę!

Ilgai jis skrajojo aukštybėse, lyg lakiojanti gyva žvaigždė spindėdamas Saulės šviesoje. O kai daugiau jos nebegalėjo matyti, nusileido ant aukštos uolos, suglaudė sparnus ir užmigo, nutaręs laukti ryto ir Saulės.

Sutemus povas pastebėjo, kad mėnesienoje jo gražiosios plunksnos visai nubluko.

— Naktį visai negražu,— tarė jis.— Kio! Kio! Kio! Ir aš lauksiu Saulės.

Povas vargais negalais įskrido į žemiausią medžio šaką — Saulė, bepuošdama jo uodegą, ir sparnus buvo pamiršusi. Tada suskliaudė savo uodegą ir užmigo. Krokodilas tuo tarpu įsilindo į vandenį. Vargšas mažasis vėželis jau seniai buvo nurėpiojęs į pakraują ir pasislėpęs vandeny, medžių šaknų raizgyne. Jo maža galvelė nedaug tesuprato, kas dėjosi pasauly, bet aiškiai buvo išgirdęs Saulės žodžius apie verdantį vandenį ir ryžęsis niekados į jį nepakliūti.

— Aš išalkau,— tarė žiovaudamas liūtas.— Jaučiu, kad dabar geriausias laikas medžioti.

Ir liūtas taip sustaugė, kad medžių lapai sudrebėjo, nors jiems nebuvo ko bijoti. Katė pakėlė galvą:

— Ko taip stūgauji, pusbroli?

— Aš esu teisingas žvėris ir pranešu visiems, kad einu medžioti. Tie, kurie manęs bijo, — tepasisaugo.

— Ūū, — suūbavo pelėda, — aš esu dar teisingesnis paukštis ir ūbauju, kad išbauginčiau visus mažuosius. Galėtų ir liūtas prisipažinti, kad staugia tik tam, kad iš baimės žvėreliai sustingtų ir pabėgti nebegalėtų.

Ir pelėda tyliai pranyko tamsiuose medžių šešėliuose.

— Aš skrisiu į žilvičius, — prašneko lakštingala. — Juose tupėdama, girdėsiu vandens čiurlenimą, bangelių pleškenimą. Vanduo ir mano giesmė labai derinasi.

Iš tų žodžių buvo galima numanyti, kad lakštingala tikras poetas: tik pirmą kartą prašnekusi, jau kalbėjo apie dainos ir gyvenimo darną.

— O aš pasiliksiu su tavim, Mėnuli, mano dievaiti, — murkavo katė, glaustydama jam apie kojas ir švelnia uodega braukydama kelius.

— Ne, ne, katyte, — atsakė Mėnulis. — Tu — žemės sutvėrimas, negali su manim po dangų važinėti. Plauk sau į krantą.

— Vandens visai nemėgstu, — sumurmėjo katė. — Ar nebuvo užsnūdusi tavo sidabriname skreite? Man čia geriausiai patinka.

Nusišypsojo Mėnulis ir padėjo katę ant sauso kranto, o pats, išskleidęs mėlynas bures, nuplaukė sidabro laivu per dangų.

— Ai, ai, nepalik manęs, — aimanavo katė, bėginėdama tarp medžių.

Ji užšoko ant uolos, bet negalėjo pasiekti Mėnulio. Tada įsiliupo į medį, bet susiraizgiusios šakos ir tankūs lapai jai užstojo Mėnulio veidą. Pagaliau atsitūpė katė ant akmens ir pravirko:

— Ajajai! Ojojoi! Miauuu!

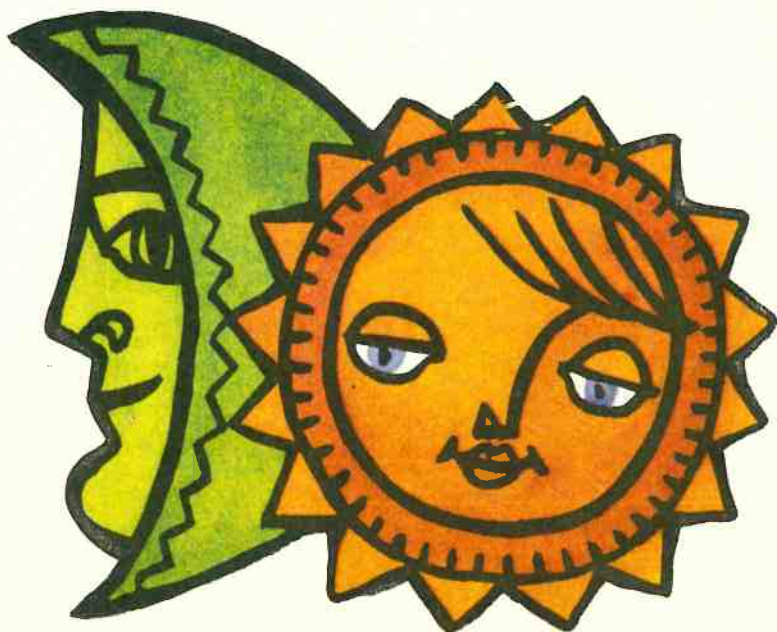
Pagailo jos Mėnuliui, ir, pamojęs šviesiu pirštu, jis išviliojo iš tamsaus urvelio mažą pelytę. Kaip greitai katė nušoko nuo akmens!

— Ai Mėnuli! — sucipo pelė.— Negana, kad sutvėrei pelėdą, dabar dar paleidai žemėn ir katę! Kurgi teisybė? Prieš mane, mažą ir silpną, net dvi tokios gudrios: lengvakoję ir greitasparnė. Kas beliks iš mano giminės?

— Tavo tiesa,— sumurmėjo Mėnulis.— Apie tai visai nepagalvojau... Vėlu ką bepataisyti... Tai duosiu tau galią greitai veistis — taip ir išliks pelių giminė.

Mėnulis nusileido į marias, susiieškojo Saulę ir pripažino, kad, norint gyventi, reikalingi stiprūs nagai ir snapai. Sutiko, kad traukia akį ir graži uodega. O Saulė pripažino, kad tikrasis grožis gali slėptis ir po pilkomis plunksnomis. Mėnulis taip pat mielai pripažino, kad Saulė laimėjusi varžybas. Susitaikę šviesuoliai pasidalijo pareigomis. Saulė švietė dieną, dosniai siūsdama savo spindulius gėlėms ir jų sėkloms, paukščiams, žvėrimis ir žmonėms. O Mėnulis savo laivu per dangų keliavo naktį, nušviesdamas tankumynus pelėdoms, katėms ir žibukams. Tik kartais iš įpratimo per ilgai užsirymodavo padangėje, besiklausydamas lakštingalos, ir, užsimiršęs nusileisti, išblyškusiu veidu žiūrėdavo į pasaulį, skaisčiai nušviestą Saulės spindulių.

T U R I N Y S

Rubino širdis	3
Saulės ir Mėnulio varžybos	29

JAUNESNIAM MOKYKLINIAM AMŽIUI

Соне Томарене
РУБИНОВОЕ СЕРДЦЕ

На литовском языке

Redaktorė D. Montvilienė
Techn. redaktorius V. Zdancevičius
Korektorė M. Raudonikienė

Pasirašyta spaudai 1968.III.12. Leidinio Nr. 5428. Tiražas 30 000 egz. Popierius 70×90¹/₁₆ — 1,5 pop. l. = 3,51 sp. l.; 3,4 leid. l. Spaudė Valst. K. Poželos v. sp. Kaune, Gedimino 10. Užsak. Nr. 1394.

Kaina 24 kp

7—6—2

99-68 V

V.U(Lief)

To-75